

Acésta fôia ese
cate 3 côle pe luna
si costa 2 florini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru strainatate
10 franci cu porto
duplu alu poste.

TRANSILVANI'A.

Fôia Asociatiunii transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abohédia la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiu, séu prin posta
séu prin domnii co-
lectori.

Nr. 7.

Brasiovu 1. Apriliu 1878.

Anulu XI.

Sumariu: Dora d'Istria. (Contin.) — Vointi'a libera. — Conrespondintie de ale repausatiloru. (Contin.) — Vasilie Aronu
si operele sale. (Contin.) — Bibliografia.

Dora d'Istria.

(Urmare.)

In privinti'a serbiloru, d-n'a Dora d'Istria ur-
média aceasi sistema, facendu-ne cunoscuta acésta
natiune prin istori'a sa, prin obiceiurile sale, prin
cantecele sale populare. Tóte luptele eroice in con-
tra turciloru suntu descrise cu tórte vii colori. Re-
producemu portretulu principesei Gospa Liubitia, con-
sôrt'a principelui Milosi.

„Nascuta in 1788, principes'a Gospa Liubitia
avea tali'a inalta si mladiósa. Se spune despre Li-
ubitia fapte de-o energia extraordinara. La inceputulu
celei diu urma rescóle a serbiloru, ea frigea, in
ferm'a numita Cernutia pusa la inaltimi neapropiate,
pe muntele Rudnicu, mielulu gatitu cu usturoiu, cé
Milosi prefera bucateloru celoru mai alese. De odata
sosesce barbatulu seu cu unu singuru omu, sociulu
seu credinciosu, preotulu Pavlovici. Fisonomi'a loru
era posomorita si atitudinea loru descuragiata. Cu
tóte cà etichet'a serba opresce pe o femeia de a lua
cuventulu fora se fia intrebata, Liubiti'a se adresà
la barbatulu seu cu iutiéla. „Ce s'a intemplatu astadi,
strigà ea? Turcii ve urméza óre? Veni-voru ei se
sugrume copii nostri? Déca ati parasitu patri'a, cine
o va apara? Loculu vostru nu este aici; elu este
unde suntu inimicii!“ Dupa acésta barbatésca indem-
nare, sperziata de curagiulu seu, oferi rachiul de prune
celoru doi cavaleri, aplecandu-se pana diosu, cu ma-
nile la peptu. Insuffletiti de vorbele patriotice ale
Liubitiei, Milosi si sociulu seu, adunara pe fugari,
si batura pe otomani pe unu délu care pórtà numele
de Liubiti'a.

Tiner'a si frumós'a femeia nu se margini numai
la consilie barbatesci, in acésta rescóla a unei na-
tiuni atatu de slabe precumu era a sa in contra unui
imperiu de doue-dieci si trei de milióne de ómeni.
Ea urmá pe barbatulu seu calare, portandu la breulu
seu pistóle cu care se servi contra doue diu nume-
rósele rivale pe care infidelulu Knéz le puse in pa-
latulu seu, candu ajunse la rangulu supremu.“

Caracterulu acestei brave si patriote principese,
mai este descrisu si de d. Blanqui, care visità Bel-
gradulu in 1841.

„Acésta femeia eroica, care a jucat unu rol
atatu de mare in istori'a Serbiei, me primi cu unu
feliu de familiaritate plina de demnitate. Se ve in-
chiputi o femeia de cinci dieci de ani cu o fisonomia
martiale, visatóre si severa, cu trasurile bine pro-
nuntiate, cu privirea intunecósa si mandra, cu capulu
golu si incununatu cu o códa de peru caruntu im-
pletitu cu panglice negre. Braciale sale viguróse erau
góle pana la cóte, de unde fluturau, cá singura po-
dóba, manecutie de dantela, de colóre négra, cá totu
costumululu seu. Ea me salutà cu gratia si nobletia
si me rogà se siediu langa densa. „Sciu, domnule
cà esci insarcinatu de guvernulu d-tale cá se vii aici
spre a vedea ceea ce turcii facu crestiniiloru. Nu aici,
urmà ea, cà-ci suntemu la noi, si nu-i vomu lásá
se faca nimicu! In Bulgari'a vei putea se judeci ceea
ce facu acesti barbari. Nu vei afla totu, dar' vei
vedea destulu cá se afle Europ'a adevéru. „A! déca
toti ómenii acestia n'ar' fi femei, séu déca ar' fi fe-
mei cá mine,“ religiunea nóstra ar' fi indata scapata
de apasatorii sei. Femeile d-stra suntu fericite in
Europ'a. Nu suntu insultate, nu suntu insultate ne-
pedepsitu. Dar' li se vorbesce vre-odata despre ceea
ce suferé femeile crestine in Oriente?“

Dupa serbe, vinu bosniacele, dalmatele, cerna-
gorele. La dalmati, in alu XIV. seculu, Iancu si
fiulu seu se insemnara prin multe biruinte in contra
turciloru. Éta un'a din poemele care cantà viteji'a sa:

„Asculta, Ali, curagiulu teu se lauda multu la
Cladusia, alu meu se lauda la Cattaro. Te chiamu
la lupta spre a se vedea care din noi este celu mai
bravu. Alege pentru acésta lupta loculu care-ti place.
Voesci tu se fia sub zidurile Cladusiei cá se fia fa-
cia num'a ta la caderea séu la biruinti'a ta? Voesci
tu cá se fia sub albele turnuri dela Cattaro cá se
védia femeia mea lupt'a nóstra, séu voesci tu cá se
fia pe campi'a dela Crunnaru, unde este frontier'a
domniiloru crestine si a domniiloru turce?“

O alta poema spune amorulu lui Stano Iancó-
vici si alu frumósei Slatia.

„De candu esista lumea, nu s'a vedutu mai

*) Blanqui, caletori'a in Bulgari'a.

frumósa flóre decatu aceea care stralucesce in tiér'a turciloru, la Udbin'a. Acésta flóre este fiic'a lui Sinan Aga; este Slatia cea rapitóre alu carei nume s'a respanditu departe.

„De multe ori man'a ei a fostu ceruta; dar' ea a respinsu pe toti petitorii sei, si stralucesce cá o stea solitara in cas'a parintelui seu.“

Stano, audindu despre acésta frumusetie, voiesce se o védia si se fia iubitu de dinsa. Elu se imbraca cu cele mai frumóse vestminte, isi ia arme scanteitóre, incaleca si merge spre Udbin'a. Acolo consulta o matusie, care, dupa ce l'a indemnatu se se lasa de acésta periculósa intreprindere, ilu consilià de a se ascunde cá Ulysse, sub trentiele unui cersitoriu si de a se presentá astu-feliu in cetatea Agei.

A dou'a-di Stano, prefacandu-se cu totulu; ajunge pana la tatalu Slatiei care siedea inaintea unei mese mari de stejaru. Ii saruta cu respectu manile si pitiórele si-lu róga se aiba mila de densulu.

„Cine esti sirmane nefericitu, ii dise betranulu, si din ce tíera vii?

O poternice aga, respunse Stano, me numescu Mustafa, si suntu unu supusu credinciosu din Bosuia. Amu fostu prinsu de ghiauri, inchisu la Zara, si mi-amu redobanditu libertatea dupa ce amu juratu pe Coran de a plati pentru rescumperarea mea o miia de galbeni in auru. Nu amu decatu noue sute si asiu voi se stringu restulu.

Asculta, respunse aga, servitorii mei m'au parasitu. Voesci se intri in serviciulu meu, se ingrigesci de grajdurile mele, si, intr'unu anu, vei castigá sut'a de galbeni.“

Stano primesce cu o bucuria, ce se silesce a si-o ascunde, propunerea agei. Unu anu trece fara cá se póta vedea pe iubít'a sa. In fine turculu plecandu la Cadusia, prefacutulu Mustafa vorbesce servitórei Slatiei, si ii promite o suta de galbeni déca ii va dá voia, se védia unu minutu numai pe feciór'a a carei frumusetie este laudata si de crestini si de musulmani. Servitóreá primesce si, sér'a, ducendu-se la stapan'a sa, lasa deschise cele noue usi cari condúcu la apartamentulu unde Slatia se repausa pe unu móle divanu intr'o gatéla stralucita. Dóue diamante schinteiéza la urechile sale, trei coliare imodobescu gútulu seu. Doue cingátóre de auru incongióra tali'a sa mladíosa. Uimitu mai multu de frumseti'a ei decatu de avuti'a gatelei sale, Stano nu póte opri unu strigatu de admiratiune. Slatia, indignata de atat'a cutezantia, se scóla se chame pe pazitorii cetatiei spre a le porunci se-i taia capulu. Dar' infacisiarea lui Stano cuvintele sale pline de emotiune, admirarea si respectulu care se vediù in privirile sale imblandiescu mani'a mandrei tinere, care este coprinosa de o misteriósa simpathia. Musulman'a spune lui Stano cá ànim'a sa este data unui frumosu ghiauru din Cattaro, pe care l'a vediutu trecundu, intr'o di in stralucite vestminte si cu arme schinteióre. Cá

se remana credinciósa lui Stano, ea a refusatú pe multi agale. Se róga dar' de Mustafa, pe care ilu socotesce unu servitoriu alu parintelui seu, se mérga la Cattaro si se spue vítézulni crestinu amóru lu ce are pentru densulu. „Me ducu striga bétu de bucuria, si me intorcu indata.“ Elu alérga numai decatu la cas'a matusiei sale, isi arunca hainele de servitute si se intórce cu armele sale si cu stralucitulu seu costumu in camer'a pré iubitei sale care ilu recunósce si se arunca in braciule lui.

„In aceea nópte chiar' elu fuge cu densa. O aduce in orasiulu seu Cattaro, in cas'a mamei sale. Fat'a turcului se face crestina si devine fericít'a socia a bravului Stano.“

Cartea V-ea, Elenele, este un'a din cele mai interesante ale acestei scrieri. Trecutulu stralucitu alu acestei mari natiuni care a civilisatu lumea tóta, si in timpurile moderne, luptele sale eroice pentru a sdrobi jugulu barbariei turce, au desteptatu in tóte tierile cea mai vina admiratiune. La fia-care pasu, pe acestu pamentu clasicu, suveniri glorióse vorbescu despre eroismulu fora esemplu alu natiunei elene. D-n'a Dora d'Istria a strinsu faptele cele mai insemnate din deosebitele parti ale Greciei, prin care ne arata cá in lupt'a cea mare pentru independintia, femeile au avutu unulu din cele mai frumóse roluri.

„Candu elenii, cari formá garnison'a orasiului Missolonghi, perdura ori ce sperantia, voirea, inainte de a luá o hotarire, se cunósca parerea episcopului de Rogon si a femeiloru: „Parerea mea, dise acesta, este: se murimu cu armele in mana! Catu pentru femei, intrebato déca prefera mórtea sclaviei, strigara tóte cu o singura voce: Mórtea! Mórtea! Atunci episcopulu le dise: „Comuniunea vóstra este sangele inimiciloru vostri.“... Dupa mai multe lupte crancene care tienura cate-va dile, toti resboinicii, copii si femei, hotariti a nu se da, pusera focu la iérb'a de pusca, si perira toti, impreuna cu episcopulu de Rogon care, in verfulu unui turnu, intariá curagínulu eleniloru. Missolonghi, cu o slaba garnisona de 5700 de ómeni, s'a luptatu unspredece luni cu o suta de mii de musulmani!“

Luptele braviloru Sulioti suntu pline de asemenea fapte. Cate-va femei jurara se scape Suli. In capulu loru se pune Moscho, femei'a capitanului Tzavellas. Moscho sparge cu toporulu trei case cu cartuce, ne-avendu chiaia loru. Éta cumu o descrie unu poetu popularu:

„Nu este aici Cormovo, nu este aici Santulu-Vasilie, — spre a prinde pe copii, spre a prinde pre femei. — Aici este Suli cea teribila, Suli cea vestita in lume, — Unde femei'a lui Tzavellas se lupta cá unu mare bravu. — Ea pórtá cartuce in siurtiulu seu, sabi'a intr'o mana, — pusc'a ghintuita intr'alta si merge inaintea toturoru.“

Incuragiati de Moscho si de sóciele sale, Botzaris si Tzavellas se asverla asupra soldatiloru lui Ali cari, isbiti de glóntie, sdroboti de stance, cadu séu

fugu in disordine spre campia. Moscho îi urmăza în retragerea lor. Ajungându la turnulu Kiafa, ea gasesce cadavrele a diece tineri Sulioti în sarcinați se o apere. Kitzos Tzavellas, nepotulu seu, murise. Moscho voiesce a i se face îndata onorurile funebre demne de curagiulu si de mórtea sa. Ea se arunca pe corpulu lui, îi saruta busele, si ilu acopere cu siurtiulu seu, dicându aceste cuvinte: „Pré iubitu meu nepotu, amu sositu pré tardiu cá se te scapu; dar' alergu cá se te resbunu. Si mai rapede decatu tresnetulu, urmăza pe musulmani. Invingerea lor a fostu atatu de mare încatu aruncau armele fugindu si o parte nu se opri decatu la Ianina. Ali lasà pe campulu de batalia trei mii de soldati si in manile soldatiloru, bagagiule, munitiunile si comór'a sa. Libertatea, canta eroii din Suli, a fostu totu-deaun'a fiic'a victoriei.“

Femeile Suliote nu se însemnara numai prin ácêsta periculósá expeditiune. Déca Moscho a fostu eroiu'a campaniei din 1792, cea din urma lupta a Suliotiloru în contra lui Ali (1800—1804) a nemuritu numele Caido, sor'a lui Fotos, fiulu lui Tzavellas. Caido începù singura lupt'a strapungandu cu unu glontiu pe bimbasi'a, care mergea în fruntea turciloru. Fotos, întorcendu-se la Suli, ajutà cu siliutiile sale si ale eroiculu calugaru Samuilu, pe care bravii ilu numescu judecat'a din urma (*η τελευταία κρίσις*). Femeile din satulu Zalongos, vedindu cà Suliotii, condusi de Fotos si Baido, nu voru poté se le apere, se stringu în numeru de siese-dieci, pe o stanca ripozá care se ridica asupra unui abisu în fundulu caruia unu torentu se spargea de petre ascutite. Cea mai mare parte erau mame, cea mai mare parte erau tinere. Chibzuirea n'a fostu lunga. Dupa ce au sarutatu pentru cea din urma óra pe copii lor, se luara de mana si, cantandu unu imnu plangatoru, se aruncara în prapastie, unde aflara o mórte mai dulce în ochii lor decatu servitutea.

La Regniassa, turcii se scaldá în sangele victimelor sugrumate, candu mai multe lovituri de pusce detunara din turnulu Dimula, locuinti'a unui suliotu, George Botzis. În turnu se aflá numai femeia sa Despo cu ficele ei, cu nurorile sale si cu copii lor. Poetulu descrie ácêsta scena:

„S'aude unu sgomotu mare; o plóie de glóntie cade. — Óre este vre-o nunta? este vre-o bucuria? — Este Despo care se lupta cu nurorile si ficele sale. — Albanesii au încongiurat'o în turnulu Dimula: — Femeia a lui George, dà'ti armele: aici nu este Suli. Aici tu esci sclav'a pasiei, prins'a albanesiloru. — În desiertu a caditu Suli; în desiertu Kiafa a devenitu turca; — Despo n'a avutu, Despo nu va avea nici odata stapani pe Liapi. — Ea luà unu taciune în mana, chiama pe ficele si nurorile sale: — Se nu fimu sclavii turciloru, copii mei urmati me! — Ea puse focu la cartuce si tóte perira în flacara.“

O alta scena de raru eroismu alu femeiloru se întempla în Samoniva, la Iunie 1822. Turcii în nu-

meru de 20,000 propusera suliotiloru se capituledie. Crestinii refusara si se invoira între densii a ucide copii si femeile lor în diu'a candu nu se voru mai poté improtivi. Femeile se indignara de ácêsta hotarire care li se parù injuriósá pentru curagiulu lor. „De candu, disera ele, gerontiloru (betraniloru), Dumnedien v'a datu dreptulu se dispuneti de viéti'a nóstra? Fiice, sorori, socii, mame, care dintre noi nu va urmă în midioloculu luptelor, cá se încarce puscele vóstre, se ve potolésca setea si se ve legé ranele? Voi cunósceti aceste femei cari, de o suta de ori, cu sabi'a în mana, au intratu în barbari si au onoratu numele Suli înaintea lumei. Ei bine! ele ve ceru se móra cá crestine si cá martire, éra nu cá o turma care se sugruma cá se nu o lasé a cadea în man'a inamiculu. Ele ceru arme si voescu se cadia langa voi luptandu-se pentru patria. Gerontii, miscati de aceste cuvinte, formara unu batalionu de 400 femei cari contribuira cu putere la invingerea locotentiloru lui Kursid.

Femeile din Peloponesu s'au aratatu si ele demne de numele resboinicu alu matrónelor Spartei care contribuira cu putere la mantuirea orasiulu, candu a fostu asediatu de Epaminonda cu siette-dieci mii thebani. În gloriós'a lupta a independintiei, fetele si femeile exercitate la arme, parasiau satele, îndata ce turcii s'apropiau, se risipiau în deosebite puncturi, se ascundéu dupa înaltimi si trageau în soldatii semilunei. „Aceste obiceiuri barbatesci nu facu nici unu reu frumsetiei laconianelor: mari, svelte, ele au ochii negri, acoperiti de lungi gene, si pelea lor are o transparentia admirabile.“

Între femeile din Laconi'a, Constanti'a Zacharias si-a dobanditu unu nume nemuritoriu în resbelulu independintiei. Fiic'a unui martiru alu nationalitetei elenice pe care turcii l'au pusu în tíepa la Tripolitza în 1799, pe candu Constanti'a era înca în léganu, curagiós'a Spartiata, ea asteptá cu nerabdare ocaziunea se resbune pe tatalu seu. Candu rescól'a nationala isbucni, îndata ea înaltia pe cas'a sa, ca semnu de resculare, stindardulu crucei. Femeile laconiane si bravii din Pentedactilon, aprinsi de vorb'a sa înfocata, se aruncara dupa densa în campi'a Lacedemoniei, unde eroiu'a proclamá regenerarea Greciei. Dupa ce primi bine-cuventarile unui preotu resboinicu, episcopulu din Helos, pe care elenii ilu numiau pentru elocuinti'a sa „Amphion alu santei Epanastasis*“ si a silitu pe turci a se inchide în castelulu dela Chistra, se duse în susu pe „riulu regale“ pana la Londari. Acolo resturnà semilun'a dupa geamii si dete focu casei voivodulu, care caditù sub loviturile sale. Partea ce a luat la resbelulu independintiei a fostu demna de acestu începutu eroicu si a doveditu, la Modon (12 Augustu 1823), cà femeile lacedemone n'au degeneratu.

*) *Ἐπαναστάσις*, resculare.

Insulele din Archipelagu destépta cele mai mari simpathii pentru cate au suferitu dela despotismulu selbaticu alu turciloru. La Cos, patri'a lui Hippocrate, Apelle si Polybiu, ei sugrumara mai pe toti insularii. Psara care avea 21,000 mateloti, nu este decatu o stanca. Suvenirea macellului din Chios nu se va sterge nici odata din memori'a popóraloru. Capitanu-pasia (admiralulu) a spendiuratu pe flot'a sa, siépte sute primati (fonctionari greci). La monastirea St. Mina, ordonà se tréca pe sub sabia, trei mii de tie-raui. La monastirea Nea-Moni, doue mii trei sute de crestini au fostu sugrumati. La Volisso, la Vessa, la Calamoti, turcii sdrobiau pe copii de stanci séu ii aruncau in valuri. Patru-dieci de mii de femei din Chios au fostu crutiate, dar' spre a fi vendute in bazarele Constantinoplei, Asiei-Mici, Algerului si Egiptului. Cele mai frumóse persóne ale insulei, legate cu códele perului loru, dupa ce au calcatu pe cadavrele parintiloru si sociloru loru, au fostu date brutalitatii soldatiloru beti de sange si de vinu. Trei sute de fete de o frumsetia rara, alese in satele Cardamyla, Calandra si Anavato, desteptandu passiuile acestoru bestie selbatice, barbarii s'au omoritu intre dinsii, dupa ce le au sugrumatu.

(Va urma).

Vointi'a libera.

Motto: Studiulu adevveratu
alu omenimei este omulu.
Goethe.

Idei'a vointiei libere a fostu totu-deaun'a de o importantia fórte mare, incatu unii filosofi nu incetau de a se mandri, cà libertatea vointiei este isvorulu, sufletulu vietiei morale. Si acést'a intr'adeveru este asia, cà-ci ori unde se decurga viéti'a morala, intre marginile ei nu obvine nici unu momentu, care n'ar' fi petrunsu de idei'a vointiei libere.

Importantia atinsa se adevvéza si prin acea grigia mare, cu care au datina a scrutá idei'a vointiei libere ómenii iubitori de sciintia adevverata. Nu mai pucinu se intaresce acést'a asertiune si prin terminii adoptati si permanenti, dintre cari se inaltia: determinismulu, indeterminismulu, aequilibrismulu, indiferentismulu, libertatea metafisica, materiala, formalá, libertatea etica, transcendentalá. Cumu-cà aceste determinatiuni nu suntu lipsite de temeiu calitativu, acést'a este recunoscutu si de aceia, cari altu-cumu nu au predilectiune catra libertatea vointiei. Premiendu aceste, vrendu-nevredu ni se pune mai antaiu intrebarea, cà esista vointi'a libera?

I. Indeterministii respúndu afirmative, ér' deterministii negative. Argumente nu le lipsescu la nici o parte; isvórele inse se deosebescu in modu insemnatu. Indeterministii purcedu mai multu din esperintia, pana candu deterministii din ratiune. Inde-

terministii afirma cu tóta posivitatea, cà esista multe lucruri a caroru conditiune absolutu necesaria este libertatea, prin urmare trebue se esiste si acést'a. Deterministii atribue totu ce se vorbesce despre realitatea libertatii, nesciintiei omului. Care parte are dreptu?

II. Ceea-ce ne atrage mai departe atentiunea, este calitatea libertatii. Ce intielegemu sub ea? Respunsurilé suntu fórte varie, dar' mai adeseori se potu audi urmatóriele:

1) Libertatea este o stare óresi-care stabilita séu de insusi acela, ce se numesce liberu, séu de alta fiantia;

2) Libertatea este acea facultate, cu alu carei ajutoriu s'a stabilitu starea de mai nainte;

3) Libertatea este acea calitate a vointiei, care dela sine, fara altu impulsu, alege motivulu ce-i pare mai puternicu dintre motivele diverse, cari tindu spre diferite scopuri. Care parte are dreptu?

III. Totu asia de diverse suntu parerile in privintia subiectului libertatii.

1) Multi atribue idei'a libertatii chiar' si lucruriloru catu si schimbariloru naturali. Dupa parerea acestora libera este plant'a, liberu e animalulu, sub óresi-cari conditiuni liberu este si sborulu paseriloru, libera e si trecerea noriloru.

2) Dupa unii libertatea are locu numai in cerculu omenimei, totu ce nu apartiene aci, este supusu necesitatii. De aici se póte esplicá si aceea, cà despre animalu nu ne esprimamu nici candu, cumu-cà ar' face ceva din vointi'a sa séu cà s'ar' invoí la ceva.

3) Suntu inse altii, cari atribue libertatea numai lui Ddieu, dicúndu, cà numai elu este independinte, nu-i supusu schimbariloru, prin urmare numai elu póte fi liberu.

4) Ér' altii afirma, cà tóta fiantia cu consciintia de sine este libera. Care parte are dreptu?

IV. Déca luamu la analiza antithesele libertatii, éراسi damu de pareri diferite. Unii tienu de antithesele libertatii necesitatea si dependinti'a. Dupa acesti'a ori ce fiantia, care este supusa necesitatii séu depinde dela alt'a, nu póte se fia libera. Altii amintescu numai dependinti'a si eschidu necesitatea, cà-ci acést'a nu e antithesea libertatii. Se afla inca si de aceia, cari afirma, cà necesitatea este identica cu libertatea. Care parte are dreptu?

V. In fine caus'a ramurei obvine si atunci, candu este vorb'a de temeiu libertatii. Unde póte dá omulu de temeiu libertatii? Parerile diferite suna:

a) In internulu fiintiei libere; b) in insasi libertatea. Care parte are dreptu?

La aceste intrebari numai acela póte respunde precisu, care deja s'a familiarisatu cu idei'a de mare importantia a vointiei libere.

Din cele dise resulta, cà problem'a tractarei nóstre nu póte fi alt'a, decatu cunóscerea apriata a ideiei libertatii. Dar' cá acést'a problema se'si ca-

stige valórea dorita, trebuie rezolvata, ceea ce atarna dela o conditiune. Si in ce sta acést'a conditiune? Nu in alt'a, decatu ca celu ce s'a decisu a rezolve problem'a propusa, se cunósca perfectu acele puncte de manecare, cari se afla in natur'a libertatii. Gresita ar' fi tóta intreprinderea nóstra, déca amu voi se castigamu cunósccrea ideiei libertatii fara de intrebuintiarea punctelor de manecare.

Intru scrutarea punctelor de manecare suntemu avisati a recurge la istori'a filosofiei, cà-ci numai ea ne póte dá esplicatiunile cele mai lamurite si ne póte scapá de calea ratecirei. Si precumu testéza istori'a, abia a fostu epocha, in care se nu se fia desbatutu ide'i'a libertatii in mesura mai mica ori mai mare; dar' pururea din diferite puncte de manecare. Chiar' si in dilele nóstre se póte observá o interesare viua facia de acést'a ideia atatu de sublima, cu tóte cà parerile nu se concentréza la o grupa completa, armoniósá, cá in sóre lumin'a si caldur'a. Dar' aceste pareri fia ori catu de diferite, se potu privi si desbate din trei puncte de vedere:

1) Universalismulu. Din acestu punctu de manecare, libertatea vointiei se dovedesce de o insusire, care privesce pre ori ce fintia de sine statátória, in mesura mai mica séu mai mare, dar' fara nici o deosebire. Acést'a libertate se numesce deterministica, materiala, obiectiva, metafisica.

2) Individualismulu. Libertatea din acestu punctu de vedere apartiene numai omului voituriu. Omulu este liberu, cà-ci are vointia. Acésta libertate se numesce indeterministica, formalá, subiectiva, psihologica.

3) Concretismulu. Din acestu punctu de manecare, libertatea privesce numai pre omu cá personalitate. Acésta libertate se numesce morala.

Ce este asia dara vointi'a libera dupa cele dise de pana acuma? O unitate cá aceea, in care spiritulu 'si recunósce propri'a sa esentia, substantia. In ori ce forma spontaneitatea séu activitatea propria are unu rolu insemnatu, ast'a nu suferé nici o indoieála, dar' nici nu póte suferi, cà-ci unde lipsesce spontaneitatea, acolo lipsesce si libertatea. Totu ce este liberu, incepe activitatea sa dela sine, fara altu impulsu, si prin ast'a probédia cà intr'adeveru este liberu.

Libertatea póte fi: a) metafisica, b) psihologica, c) etica.

Se cunósccemu mai de aprópe aceste sorginti ale libertatii.

A. Libertatea metafisica. Ceea ce caracteriséza mai bine acésta libertate, este necesitatea, arbitriulu. Spiritulu vine in dispoziitiune, de a lucrá ceva, nu dóra incependu singuru dela sine, fara ori ce altu impulsu; ci pentru-cà a trebuitu se incépa óresi-care activitate deja statorita a vointiei sale. Acést'a necesitate póte fi esterna séu interna; cea dintaiu nici nu póte avea locu in cerculu libertatii, ér' a dou'a nu se póte delaturá de acolo.

Necesitatea esterna se nasce din conecsiunea esistentiei cu alte esistentie de totu diferite. Si totu ce apare aici in seri'a esistentieloru e supusu normeloru casualitatii. Reflectandu la ast'a, se mandresce deterministulu, cà aici nici cà se póte dá de urm'a libertatii, si cà totu aceea ce va fi, numai asia póte se fia, precumu este deja, ér' nu altu-cumu. Necesitatea interna pururea se manifestéza din vointia, si asia libertatea nu este eschisa.

B. Libertatea psihologica, este contrastulu libertatii metafisice. Aici nici cà este vorba de necesitate, ori ce fapta fortiata se néga, si chiar' acést'a negatiune este unu manifestu alu spiritului cu consciintia de sine, care se baséza pre vointia. Aici consciinti'a de sine este „conditio sine qua non,” cá vointi'a se se manifesteze de libera. Asia dara ce este subiectulu acestei libertatii? Nu spiritulu omului cá atare, ci numai o facultate a acestuia, care cuprinde in sine tóte celelalte facultati si anume: vointi'a.

Acést'a libertate posedé mai multe forme, si a-nume uneori se manifestéza cá:

a) Potintia, si atunci se potu audí urmátóriele pronunciatuni: 1) sum liberu, pentru-cà potu face aceea ce mi place; 2) sum liberu, pentru-cà potu face aceea ce mi se pare de bunu; 3) sum liberu, pentru-cà potu face aceea ce voiescu.

b) Se manifestéza libertatea in realitate, si atunci se audu sentintiele urmátórie: 1) sum liberu, pentru-cà me potu distinge de catra tóte obiectele din lume; 2) sum liberu, pentru-cà potu cugetá totu ce apartiene la cerculu nisuintieloru mele; 3) sum liberu, pentru-cà potu alege intre lucrare séu nelucrare, intre vointia si nevointia, potu incepe vre-o lucrare, dar' imi sta in putere a nu o mai continuá in momentul urmatoriu, fara cá se fia impiedecatu. Indiferentismulu si aequilibrismulu se misca mai virtosu intre marginile acestei libertatii.

c) La celu mai inaltu gradu ajunge inse libertatea psihologica atunci, candu apare cá activitate restituita in sine si basata pre sine. Resolutiunea si decisiunea jóca celu mai mare rolu in cerculu acestei libertatii, si atunci se dice, vointi'a mea culmineza in vointia, si cà libertatea se voiesce pe sine insasi.

Caracteristic'a acestei libertatii este casualitatea.

Din cele premisse se póte usioru deduce, cá caracteristic'a libertatii metafisice este necesitatea, acelei psihologice casualitatea. Dupa cea dintaiu libertatea este lipsita de necesitatea esterna, nu inse de cea interna; dupa cea din urma libertatea e scutita de ambele specii ale necesitatii. Dupa cea dintaiu, finti'a cá atare este libera in totu decursulu esistentiei sale, dar' nu si cu privire la faptele particulare, cà-ci aceste suntu supuse necesitatii interne; dupa cea din urma vointi'a este libera si in faptele sale particulare, cu atatu mai virtosu in decursulu esistentiei.

Libertatea cea dintai este prin urmare particulara pana candu cea din urma universală.

Din ce cauza? se pôte întrebá cu totu dreptulu. De aceea, raspunde indeterministulu, pentru-cá vointi'a se pôte abstrage, distinge de tóte. Dar' se pôte pune întrebarea: cá óre se pôte abstrage vointi'a si de insasi natur'a sa?

In casu déca nu se pôte, apoi parerea nu-i basata pre adevéru, si asia nu se pôte primi asertiunea, ca vointi'a libera abstragându-se dela tóte, e univérsala, absolută; ér' déca se pôte abstrage, apoi atunci unde se afla manifestata vointi'a dimpreuna cu libertatea ei? Chiar' acést'a abstragere nimicesce totu edificiuu libertatii psihologice. Nici o fiintia nu se pôte abstrage dela propri'a sa natura, nici chiar' spiritulu omenescu; cu atatu mai puciuu vointi'a, care este numai o facultate a spiritului.

Si fiindu-cá spiritulu este capabile a-si cuprinde esistinti'a si spontaneitatea sa cu sentimentu propriu, cu consciintia de sine si cu voia libera, urméza cá spiritulu omenescu este acea fiintia, care concentréza in sine atatu libertatea metafisica, catu si cea psihologica.

Asia dara spiritulu se inaltia la celu mai mare gradu alu libertatii, la libertatea etica séu morală. Subiectulu acestei libertati este spiritulu omenescu, care a) in tóte cate le cuprinde si petrunde e la sine; b) la tóte lucrurile cate le face e in sine: c) in tóte si la tóte, prin consciintia de sine si voia libera, este pentru sine.

Asia spiritulu pôte se'si incépa lucrurile sale din propri'a sa initiativa, fara impulsu dinafara de elu. Acésta-i constituie nedependinti'a lui; și déca elu a inceputu o activitate óresi-care, nimicu nu'lu pôte împiedecá de a o continuá, si acésta neimpedecare i constituie libertatea.

Cumu-cá spiritulu intr'adeveru posedé acésta libertate, ni adevéresce destulu de lamuritu consciintia inaintea, in decursulu si la implinirea unei fapte.

Inainte de a incepe vre-o lucrare, posedemu consciintia pura, cá se cautamu midiolócele mai coréspundietórie pentru ajungerea scopulu nostru si se delaturamu tóte piedecile. Nu se manifestéza in acéste lucrari ale spiritului macaru o schinténa a vointiei libere? In decursulu faptei nóstre, ér' ne insotiesce consciintia, cá-ci ni sta in libera potere a continuá séu a intrerupe lucrarea inceputa; éta o schinténa si mai splendida a vointiei libere!

In finea faptei nóstre ér' consciintia ne mustra, ne róde anim'a cá vermele, déca n'am comisu o fapta buna séu amu calcatu in pitióre legile virtutei; si ér' consciintia ni dá o noua viétia, plina de farmecu si poesia, déca amu facutu o fapta buna, amu lucratu dupa legile buneii cuviintie. Éca acumu straluce vointi'a libera in deplin'a ei splendóre!

Aceste n'ar' avea locu, déca nu ne amu sci liberi in vointi'a nóstra, cá-ci asupra ori carei fapte

comise cu forti'a, din necesitate séu fara invoiél'a nóstra, nu simtimu nici bucuria nici superare, fia aceea fapta buna séu rea, de óre-ce consciintia in lips'a libertatii nu ne pôte adjudecá nici meritu, dar' nici demeritu.

„Si cumu-cá omulu intr'adeveru posedé vointia libera, acést'a ni dovedesce mai antaiu facultatea cugetativa, cá-ci in lips'a acestei libertati sufletulu nostru n'ar' fi in stare a compará si a sustiené unele cugete, ér' altele a le delaturá; ci déca odata l'a cuprinsu multimea ideiloru, ar' deveni vrendu nevrendu jocari'a acelora, fara de a mai poté domni catu de pucinu asupra ideiloru. Si apoi consultarile si planurile premerse unoru întreprinderi ale ómeniloru, nu suntu aceste manifestarile vointiei libere? Este posibilu a se consultá si a face la planuri asupra unoru lucruri, cari nu-su in potestatea mea? N'ar' fi indesiertu a se feri de reu si a se nisuf spre fapte bune? Ori si cine scie fórté bine, cumu-cá ce voiesce a face, i si sta in potere a face, dar' si a intrerupe numai decatu ceea ce a inceputu; si déca a implinitu ceva, este siguru, cá aceea a facut'o din propri'a sa vointia*)."

Er' Herder se pronuntia asia: „Omulu chiar' si in abusulu celu mai infioratoriu alu libertatii sale este rege, cá-ci i stá in potere a alege ce-i mai reu“**).

„Déca n'ar' esistá vointia libera,“ dice fórté bine Müller, — atunci omulu ar' fi supusu capriciului infricósiatu alu vre-unei poteri demonice, care atribue omului mandria desiérta, minciuna, invidia si ori ce responsabilitate.“

Din cele dise resulta si aceea, cá numai omulu are vointia libera, cá-ci numai elu se pôte mandri cu conscientia de sine; animalele nu facu nimic'a din vointia libera, ele suntu supuse instinctului orbu. „Der Affe ist schön, aber die Thür des Verstandes ist ihm vor der Nase zugeschlagen,“ — dice Vischer.

Acésta vointia libera inse nu este absolută, ci numai relativă, este marginita. Libertate absolută, si acést'a este „Dumnedieu,“ care este aceea ce voiesce, aceea ce este.

Vointi'a libera este de o importantia fórté mare in educatiune, cá-ci de n'ar' esistá acésta schinténa divina, apoi atunci ar' fi sclintita si posibilitatea educatiunei.

Suntu inca si acuma pedagogi, cari afirma, cumu-cá vointi'a libera face chiar' imposibila educatiunea, cá-ci in totu momentulu pôte stricá si corumpe principiele plantate in baiatu.

Sufletulu baiatului este ceva materia, din carea se pôte ciopli ori si ce, — astu-feliu au cugetatu Herbart, Beneke, Iaco'tot si urmatorii loru.

Nu se pôte negá, cumu-cá vointi'a libera a scolariloru pe langa tóta nisuinti'a invetiatiului se pôte

*) Uschold, Metaphysik.

**) Herder, Werke, zur Philos. u. Gesch.

abate dela scopulu doritu alu educatiunei; inse chiar' acést'a abateru ni dovedesce destulu de lamuritu, ca invetiatorulu nu póte adstringe pre scolarii sei, cá se voiésca si se implinésca ceea ce pretinde elu, — ast'a depinde dela liber'a loru voia*).

Intreprinderile lui Basedow, si metodulu generalu alu lui Pestalozzi, au remasu fara rezultatulu doritu, cà-ci ambii au pierdutu din vedere voi'a libera a scolariloru.

Déca n'ar' avea omulu voia libera, atunci educatiunea intr'adeveru ar' fi imposibila, cà-ci n'ar' avea temeiu pe care se-si baseze principiile intru realisarea scopului doritu.

Lazaru Petroviciu Petrinu.

Corespondentie de ale repausatiloru.

(Urmare.)

Fericitul in Domnulu Grigorie Mihali, fostu protopopu in Zlatna, mai tardiu canonicu in Blasiu, avendu a merge si densulu in deputatiune la Vien'a, trecuse pe la Cernauti, unde informatu despre impregiarile de atunci ale diariului „Bucovina“ recomanda in termini caldurosi, cá in locu de a funda ori plati vre-unu diariu germanu cu scopu de a ne apăra interesele nóstre politice si nationali, romanii se prenumere mai bine din tóte partile la Bucovin'a.

Cernautiu 31 Decembre 1849.

Onorate Domnule!

Me vei iertá, cà te superu cu acésta scrisóre, alu carei obiectu ilu semti, si ilu scii tracta mai bine decatu mine.

In tómn'a trecuta se facuse consvatuire in Sibiiu pentru important'a unei gazete a intereselor romane in limb'a germana, precumu e un'a Südslavische Zeitung, precumu suntu in Bohemi'a etc. La noi era mare intrebare, cine se o redige? Eu la desbaterea aceea faciá n'am fostu, si se fiu fostu nuscii disuasii fi aceea, care acumu mi-se pare a fi cuviintiosu, adeca: Noi unu surrogatu de gazeta germana pentru interesele romane avemu pentru tempulu de acumu dupa parerea mea indestulitoriu, si acésta este Bucovin'a, care togma de si nu e asia cetita de particularii straini, alte redactiuni si-o tienu, ba inca si scriu din trena treburi romanesci; ba credu cà nici particularii, carii se ocupa cu cause politice si nationale, nu o trecu cu vederea.

Cele-lalte incheiari de aci urmatórie nu ti le insiru, cà mai bine decatu mine le scii; mie dara mi asta, cá vedu cà Bucovin'a are prenumeranti nu de ajunsu? Camu e de a ajuta? Motivele din care trebue sustienuta, nu se potu publicá, dnii redactori

suntu fórté delicati, si prea modesti, nu facu provocatiuni privatim, apoi si mai cu grosu, precumu astepta romanii nostri, cá se plátésca si se cetésca; deci dara in interesulu causei romane, pentru care Bucovin'a face fórté multu, dupa a mea si a mai multoru pareri, eu rogu: cá cu auctoritatea care o ai la publiculu romanu, precumu si la particulari, prin scrisori private si directe, se scrii si se provoci la prenumararea Bucovinei, si se silesci a-i castigá trebuintiós'a sustienere. Mai multe nu potu, ca'mi pléca deligénuulu, si trebue se mergu si eu cu elu.

Fii sanetosu. Poftescu.

Amiculu, Mihali.

Nicolae Tincu-Velia, unu barbatu, ale carui cunoscintie frumóse era intrecute prin nobilitatea sentimentelor si prin unu sublimu zelu nationale, fusese mai multi ani profesor de theologia la seminariulu serbescu dela episcopi'a Versietiuului. Clerulu serbescu avea lipsa de sciinti'a lui, ilu urá inse din sufletu, dupace aflase cà este romanu si cà pe sub mana propaga barbatesce idei romanesci, cumpara carti romanesci si le latiesce prin tienuturi, pe unde pana atunci nu era cunoscute nici cartile bisericesci tiparite in limb'a nóstra, aduná totu-odata si abonati la Gazeta si Fóia, la Curierulu de ambe sexele si la alte foi periodice de inainte de 1848; éra in a. 1846 avú si curagiulu — cà-ci intré serbi se cerea curagiulu la asia ceva — cá se-si tiparésca o carticica a sa: Cele siepte virtuti si peccate in Brasiovu la J. Gött. Din acestea cause Tincu-Velea in 1848/9 se aflase de cateva-ori in periculu de a-si perde viéti'a. Mai tardiu ilu departara din Versietiu la o parochia din cele mai sarace, precumu singuru spune intr'o epistola din 10/22 Sept. 1855. Acea situatiune torturatória a unui barbatu simtitoriu si onorabile intru tóta fiinti'a sa, influentiá fórté multu asupra sanetatiei sale, pana candu ilu puse in momentu. Prea adesea torturele spirituali, calumni'a, minciun'a, chican'a, suntu arme ce omora mai cumplitu decatu armele fisice. In periodulu absolutismului s'au mai adaosu si spionagiulu austriacu. Din acestea se esplica multe passagie ale scrisoriloru lui Tincu-Velia, in care cerea, cá epistolele se i se tramita sub adrese straine, candu la unu locu candu la altulu, éra alte-dati nu prin posta, ci prin ocaziuni private. Din multele corespondentie ale lui Tincu-Velia ne-au mai scapatu cateva de perire, dara nici acelea nu suntu tóte de natura a fi cunoscute in cercuri mai largi, mai alesu cà se ocupa cu afaceri mai multu particularie, din tóte inse vendiarea de carti romanesci coprinde parti multe de scrisori, cà-ci vendea in acelea tienuturi de cate 50 pana la 200 fl. si erá fórté exactu in computurile salé. Dorerea cea mai mare a lui T. V. era desbinarea religiós'a si dependenti'a unora de Carlovitiu, a altora de Strigontu, apoi stupiditatea multoru romani in cestiuni de a-

*) A se vedea „Scól'a Romana,“ anulu 1877 Nr. 12.

cestea. Se lasamu inse cá mai departe se vorbésca repausatulu.

Selasiu 27 Iuniu v. 1848.

Domnulu meu!

La noi e reu. Regimentele Germano-banaticulu, Illirico-banaticulu, districtulu ceaichisticu (phalan nasadistica) si toti serbii din tóte partile — ér' pre unde suntu mestecati si romanii, santu pre picioru de resboiu contra magiariloru; numai regimentulu romanu-banaticu, ce are loculu stabalu in Caransebesiu, pana acumu nu s'a predatu revolutionariloru. La Alibunariu 2 statinni dela Versietiu, e cortulu mai multoru mii de revolutionari din preatinsele tieuturi si pucini din Serbi'a. — De acolo (din Alibunariu) cuprinsera mai multe sate, care de buna voia se predara, afara de San-Michaiulu (1 statiune dela Versietiu), care de cate-va ori provocatu prin deputatiune, in locu de a se predá, maltratá deputatiunea; dar de acestu faptu alu S. Mihaieniloru isi resbunara revolutionarii septeman'a trecuta prin violenție, cá ci mersera acolo dupa ce facusera a se lati scirea cá au plecatu densii a trece preste Dunare, si prin acésta au facutu a se imprestia germanii si magiarii, ce de prin pregiuru se adunasera in numeru mare acolo inarmati — si ucisera pre unu oficiaru (capitanu ori maioru) de ulani, de carii erau cati-va acolo, sparsera si aprinsera satulu si'lu prefacura mai totu in cenusia, apoi ilu depredara séu despoiara de tóte vitele: boii, vacile, porcii, oile s. a., care parte le vendura in Alibunariu cu giumatate de pretiu, parte le menara preste Dunare (fapte de ale secoleloru barbare) s. a. Apoi mai cate fapte crancene facura prin mai multe sate si la Vlaicovatiu 1/2 óra dela Versietiu — trei serviani maltratara pre unu evreu si pre muierea astuia, si pre notariulu localu dupa ce l'au batutu crancenu si i-au taiatu urechile, l'au luatu cu sine legatu si l'au dusu la cortulu loru in Alibunariu. Nu'ti potu acumu mai multe scrie, dar' in venitoriu credu cá si mai pucinu, pana ce vomu vedé ce capetu voru luá aceste rescóle, care me facu a me instraina de acasa, cá unulu ce sum si pana acumu provocatu a astepta se me visite ucidietorii serbi acasa in Secasiu 2 1/2 statinni dela Versietiu.

In tréb'a abonamentulu la Gazeta si fóia nu'mi scrisera toti abonatii — rogu de-ocamdata a tramite foile in Sem. II. d-loru: Ignatiu Vuiea, protopopu in Oravitia; Trifonu Iancu, profesoru in Versietiu, Leontinu Avramescu, parochu in Turlucu; Aronu Ioanovicu, teologu in Versietiu; Andreiu Vasiciu, consulu in Versietiu; Nicolau Draghiciu, Dreisziger in Uj Palanka; fratii Radulovici, negutiatori in Biserici'a alba; Ioane M. Kerda in Temisióra Fabrica Nr. 207 (acesta e nou) si mie, ér' in Versietiu, macaru nu sciu mai siedea-voiu de acumu inainte in Versietiu; éra celoru-alti, déca se voru invoii, veti tramite-le mai tardiu. Daca ati mai vendutu carti

de ale mele, pretiulu esemplarialoru vendute mi'lu incunosciiati, cá se sciu cati bani se ve mai tramitu. — Me bucura de cele ce'mi scrii pe copert'a foiloru de miercuri despre tiér'a romanésca. — Dea ceriulu emanciparea toturoru romaniloru, dar' dieu pericululu ce ne amenintia e mare, apoi si neintielegerea intre noi inca e mare. Unii tragu intr'o parte, altii intr'alt'a.

Sarutandu-te de o miie de ori, te lasu cu Dumnedieu, pana ce voindu provedinti'a éراسi ne vomu revedé, pana candu totusi portandu-te in ànim'a acésta va corespunde neprecurmatu cu d-ta intr'unu modu si pre o cale divina, carea nici cea mai vitrega sórte, nici cea mai neomenósa mana nu o póte impededá.

Adieu domnulu meu, si nu uita pre celu ce cu cea mai ferbinte amóre se insémna

Alu DTale

mai intimu amicu si frate

Nicol. I. Velia,

prof.

P. S. 30 Iuniu v.

Urmatóriele síruri ti le scriu din Versietiu, dupa ce nu potui pana acumu a'ti espedá scrisórea de facia, carea temendu-me cá la post'a de aici se va rupe si nimici, voiu cautá dara a ti-o tramite peste cateva dile si de aiurea. Eri in diu'a St. Petru si Paulu batalia cumplita la Versietiu! (cu cirlice).

Serbii revolutionari venira dela Alibunariu prin Nicoliu, Ulmu si Vlaicovatiu catra Versietiu si afara de orasiu se infruntara cu armat'a nóstra regulata cu husari, ulanii si cu gardistii din totu comitatulu Temes aci concentrati, si dupa o batalia de vre-o 3 óre din partea serbiloru neregulati si fara esperiintia, ér' din partea armatei nóstre regulatu si cu buna socotéla portata, remasera in campulu lui Marte din 6000 revolutionari preste 300 morti si mai multi plagiti (raniti), ér' din partea armatei nóstre se dice cá numai 3 ostasi si 7 gardisti morti, si cativa pucini usioru vatamati. Éra numerulu revolutionariloru prinsii (Aci scirea este curmata).

Versietiu 9/21 Iuniu 1850.

Prea stim'ate Domnule!

Daca ai primitu scrisórea mea din 5/17 Maiu a. c. carea omulu meu Xatz de aici, dise cá a immanuat'o onoratei dómne Contorale in absentia DTale, ferbinte rogu, cá primindu, fara a te supera intrebarile acolo cuprinse, se nu'mi denegi fratiésc'a binevointia de a'mi tramite spre acestea doritulu respunsu, si acésta prin scrisórea d'asupra invetiatorulu Iosifu Nouacu per Temesvar la Oravitia (Oravitz), ér' in intru mie adresata. Acestu respunsu va fi bine-venitu la toti adeveratii romani de pe aici, cu atatu mai virtosu, cá-ci sugrumate fiindu-ne pré pretiuitele organe Gazet'a si Fóia, ér' Bucovin'a, ceea ce fórte tardiu si disordinatu ne vine — mai nimica din ceea ce asteptamu cuprindiendu, ne aflamu intru cea mai

adunca nesciintia, unde feluritele sciri despre intrigele S-loru*) si energie'a loru pretutindeni pasire in contra infintiarei petitiuniloru nóstre de o parte, ér' portarea nelovita a romaniloru nostri in mai multe tienuturi de alta parte, ne aduce amaratiune. Dar' mai neasteptata ne e scirea, cumu-cà ómenii nostri, mai virtosu unitii, nu au de tienta realizarea planului, ce l'ai comunicatu d-ta cu mine la 1847. Au nu voru ei aceea, au curtea si presulii catolici — — — ? Uite ce scrie ep. Siagun'a intr'o scrisóre lunga sub 22 Maiu a. c. spre scirea luata despre miscarile reactionarie ale Banatieniloru apasati. Asta 'ti comunicu sub rosa: „Acumu a sositu timpulu, cá beseric'a nóstra cea clasica, carea prin valurile timpuriloru trecute s'a sciutu sustiené, se triumfte asupra intrigeloru creatureloru proselitice, si d-vóstra acumu se veniti in cumpana?! De va fi asta adevéru, apoi in privinti'a vóstra mi-amu perdutu speranti'a, nu inse si in privinti'a causei nóstre. Asiu vrea se sciú unde cautati d-vóstra sigurantia uationale si unde aflati minus malum. Noi nu voimu, nici ceremu independintia bisericésca-nationale, precumu facu acésta unitii pe socotél'a nóstra. Noi dicemu: dà-ne noue cá si loru; ei dicu: „dà-ne noue, ér' loru nu le da.“ Pre langa tóte acestea inse eu suntu tare incredintiatu, 1) despre efectulu celu bunu alu causei nóstre, fara a mai privi in laturi; 2) cà danduli-se loru, si noue trebue se ni se dea, si in amendoue intemplantile, si adeca in cea dintaiu noi vomu fi adevératu emancipati, dar' ei totu aceea voru remanea, ce au fostu din inceputu, dela Strigonu atarnatori, éra noi si in a dou'a intemplantare vomu fi mai independenti, intr'alta, cà trebue se avemu episcopi nationali, ér' nu unguri renegati. — Auditi fratiloru I. Romanu! Asia dar' astu-feliu sta tréb'a? Fia care pentru sine? Asia se intielege intrunirea romaniloru din monarchia sub unu capu metropolitanu ceruta si subscrisa de uniti si neuniti si chiaru de D. Siaguna? Acésta noue de pe aici nu ne-a trecut prin capu pana acumu. Asta póte cà e fatulu timpului mai de aprópe? La intrebarea D. Siaguna: Noi siguranti'a nationala o socotimu in realizarea petitiunei Maiestatii Sale substernute; ér' minus malum in care parte se afla, — asta credu cà totu acei dd. deputati, si inca cativa luminati romani nu o ignóra! In ce urgia ne suspina limb'a; In ce catene ne geme literatur'a in partea de dincoce sub cârma straina, e togma atatu cunoscutu, catu mai libera si mai buna desvoltare a fratiloru de ceea parte, ér' sub carma straina (credu cà me intielegi domnule, adeca neuniti si uniti). Asta'mi e parerea pentru presentia; dar' póte cà viitoriulu, geniulu bunu alu constitutiunei ne va emancipá celu pucinu limb'a si acolo unde a fostu pana acumu urgisita, si se va face ceva, din cele ce imbuna d. Siaguna ca adou'a intemplantare; inse cu tóte acestea fara

neatêrnare nu este mantuire. Si ah, acésta lipsesce in amendoue partile!! Dar' póte fratii de ceea parte au campu mai largu — nu au a'si teme viitoriulu in aceea mesura, in care noi? Ce dici d-ta domnule la tóte acestea?

Patriarchulu va plecá cumu audimu preste pucinu cu E. Panta la Vien'a. Acesta va lua cu sine, in urmarea dispusetiunei Patr. si pre protosincelulu seu Mihalovici (serbu crescutu intre romani, dusmanu neimpacatu alu inaintarei romaniloru, care precumu se vorbesce, se va intorná de acolo episcopu santitu sau pentru Versietiu, sau pentru Aradu in loculu lui Ratz, pe care voru a'lu pune in stare de odihna). Foile nu se voru continua estimpu? Articulu meu adresatu Bucovinei inca nu vediu lumina. Ce cugetati despre sinodulu viitoriu? — Iarta'mi Domnule cà-ci scrisi prea negritu. De cateva dile me tiene fórte dorerea capului, dar' sum si fórte ocupatu — teologia ér' se incepe si numai aici la Versietiu.

Comandandu-me esperitei amicitii, si sarutandu-te de mii de ori me insemnu

Alu DTale

servu si amicu
Velia Tincu,
prof.

Versietiu, Aug. 1855.

Prechare Domnule!

(Fragmentu).

Se amu iertatiune, cà cu scrisórea acést'a, alu careia oieptu e unu lucru pentru mine tristu, iti rasescu o particica din scumpulu timpu, ce'lu petreci spre tolosulu natiunei. — Eu amu o vaietare si o rogare catra Domnata, care vedu cà o se ésa cam lunga, dar' voiu se cautu a o face scurta pre catu se póte.

Sperediu domnule, cà din corespondentiele nóstre de vreo 17 ani incóce avute cu tóte cà nu ne veduramu nici-odata, decatu numai prin litere, ai potatu in catu-va a me cunosce si pre mine, si starea mea critica intre acesti ómeni, unde me aruncá sórtea, de carii bine cà te-a feritu D-dieu!

Credu cà vei fi auditu, daca nu si de altu-unde, dela d. Muresianu, cumu-cà protopopiatulu Caransebiului e de 3 ani vacantu, cumu nu a mai fostu altu. Dupa mai multe terminuri prefipse pentru denumirea noului protopopa se prefipse acumu ér' unulu — cumu se dice celu din urma pe 16 Sept. v. a. c. Candidatii 3 Gavrielu Iancovicu, namestnicu in Caransebesiu si parochu, 2) Lazaru Stefanovicu, parochu aice si acumu notariu consist., 3-lea eu. — Audiu cumu-cà se se fia datu din acelu districtu si mai alesu dintre caransebesiani mai multe petitiuni la episcopulu pentru mine, si se me fia comandatu si episcopii Siaguna, Masirevicu si Ivacicovicu. Nu sciú ce voru fi disu acesti domni, dara dupa semne crediu cà voru fi aratatu cu degetulu la fortun'a ce se pregatesce, si voru fi svatuitu episcopulu de aici,

*) Serbiloru.

că se fia cercuspectu intru alegerea midinloceloru de a mangaia si a vená ànimile romaniloru. Inse episcopulu nostru, carele pre candu venise dicea, că va se arate romaniloru in fapta, cumu-cà nu e densulu uritoriu de romani, cumu l'au vestitu voitории de reu, ci că din contra ii iubesc si le doresce tóta propasirea si imbunatirea, se pare a fi surdu la tôte cererile si svaturile acestea, se pare că servitiile mele in 18 ani bisericeii si diecesei facute va se le arunce dupa spate, si va se puna protopopu pre namesniculu cela ce administréza protop. de candu e vacantu, omu betranu, simplu, fara scóle, scie nemtiesce mai pucinu decatu unu corporalulu de pe acolo, cu moralu reu, asta-véra la unu óspetiu preste séma imbetandu-se l'au dusu 4 insi acasa. (Celalaltu Stefanovicu, serbu, nu scie bine romanesce, dar' e omu cultivatu si onestu). Acéstã fapta de batjocura, daca se va intemplá, tare va amari pre cei batjocoriti. Eu stau pre ganduri a'mi da dimisiunea si a me retrage la parochia-mi in satulu Secasiu, unde inse d-le, de si amu ceva economia, totusi voi duce o viétia amara, de óre-ce nu amu cas'a mea propria, nici stola, nici biru, decatu numai dela 80 familii cate 80 fl. val. plata anuale. O jertfa acést'a dle ne mai audita in ierarchia, adusa bisericeii, si placuta acestoru donnitori neomenosi pentru interesulu loru, dar' pusa ca ceva meritu inaintea loru se-ar' sfarmá de semetiulu egoismu, de granitós'a-le mamona! Asculta dle intiepletele vorbe episcopesci cu cari se incercá de-unadi mangaiarea-mi: „Cã in 16 Sept. se va denumi protopopulu; că va se astupe odata gurele celoru rei; că elu recunósce meritele mele etc., dar' nu póte se dea in laturi pre Stefanovicu, nici pre namesniculu, carele e omu bunu si smeritu (adeca lingau, ipocritu); că lucrulu acést'a e fórte criticu, că nu scie ce se faca, — a asteptatu ceva dela vreme, dar' vremea nu i-a adusu nemica. (Ce enigma se fia ast'a? Se nu astepte dóra decidera sórtei Sebastopolului, au venirea episcopului Logosianu, au descoperirea a nescari fapte in contra mea?) Cã elu va lasá oieptulu acesta consistoriului spre decidere si se va retrage; că elu me va mangaia, daca voiu remané afara din alegere, cu altu beneficiu, care mi-lu va spune atunci, s. a. La tôte acestea i-am respunsu, că voiu resigná prof., ce tare l'a superatu.

Acestea ti le istorisiiu dle, că se vedi cu ce ómeni amu eu a face, si cumu-cà venitoriulu meu e aprópe a se decide.

Alu DTale

plecatu servu si frate
Nicol. Velia.

Vers. ca cusu.

P. S. Eu nu 'ti mai spuseiu, fiindu si asia pre lunga scrisóra, dar' altmintrea cunoscendu si d-ta caus'a starei mele critice in priv. protopop. Acést'a e form'a tipului cartiei mele VII virtuti, comendarea acesteia prin Org. luminarei, mai multi articuli ai mei publicati in Gaz. si Fóie, corespund. cu rom. literati, di-

spatele'mi pentru natiune s. a. Acést'a o sein positive. Multi mi-au spus'o in facia. Acuma dupa ce prin infernalele loru denunciatiuni (in revolutiune), calumnii, persecutari, batjocuriri nu me potura alungá dela catedra, voru se mai cerce odata cu denumirea protop., inse de protopopiatu nu scie dela mine nimica. — Bine judecati dloru ce amu se facu! Macaru se mai asteptu pana catra capetulu lui Augustu dupa respunsu.

(Va urmá).

Vasilie Aronu si operele sale.

(Urmare.)

Asia Eneas graiesce,
Si prin cetate pornesce
Cu cétia incungiuratu
Lucru fórte minunatu;
Se duce printre barbati
Spre a dilii lucru dati;
Merge, nu-lu cunósce nime
Dintru atát'a multime
Erá togma la midilocu'
In cetate la unu locu
Unu codru fórte frumosu
Opritu, că-ci erá umbrosu
Unde Penii adunati
De valuri mari aruncati
Cum Juno le aratase
Grópa in pamentu sapase
Si unu capu de calu gasise
Ca asia erá loru disa
Ca va fi norodu vestitu
In bataia proslavitu
Intr'acelu locu redicá
Dido din averea sa
Biserica fórte mare
Si impodobita tare
Lui Juno o inchinase
Inca de totu n'ó gatase
Lucru scumpu fara de sama
Cu pragulu totu de arama
Si usi titini si lacate
De arama suna tóte,
Lucrulu acestu minunatu
Care li s'au aratatu
Si-au fostu facutu mangaiare
Isi uitase de durere.
Aici Eneas porni
Ceva a nedajdui
Fiindu ca multe gandindu
In biserica ámblandu
Si asteptandu cu taria
Cá si craiés'a se vie,
Candu se minunéza tare
De acea cetate mare
Si de lucruri minunate
Acumu de nou redicate
Vede batai'a grecésca
Pustiirea troienésca
In tóta lumea esita
Susu pe unu zidu tiparita
Pe fetiorii lui Atreu
Purtatorii de hartiu greu
Pe Priamus proslavitulu
Si pe Achilles vestitulu.

Atunci Eneas statu
 Si lacremandu incepù:
 O Achates iubitu frate
 Ce locu in tierile tôte
 De-a nôstra intemplan
 Si pustiirea cea mare?
 Si de Priamus scrisu este,
 Si aici e a lui veste!
 O inim'a cea impetrita
 Si ôre-cumu neclatita
 Ne'ncetat'a de plansu plôia
 Numai trebue s'o môia
 Deci nu te teme nimica
 Nu-ti fia o frate! frica
 Fiindu ca acêta veste
 Noao de folosu ne este.
 Asia Eneas graiesce
 Si susu la chipuri privesce
 Faci'a cu lacremi udandu
 Si din inima oftandu
 Că-ci ca tiparitu vedea
 Incatrau grecii fugea
 Troianii ii alungá
 Acumu sôrtea se mutá
 Troianii de greci fugea
 Achilles ocârmuia
 De acolo nu departe
 Suspinandu si oftandu fôrte
 A lui Resi corturi vede
 Resi intr'insele siede
 Cumu a lui Tydeu fetioru
 Că unu intunecosu noru
 Le 'ncungiura, le sdrobește
 Si tôte le pustiesce
 Si caii cei minunati
 Carii stá totu rendu legati,
 Ii duce 'n ôstea grecésca
 Cu putere vitegésca
 Mai nainte de-a manca
 Cate in Troi'a erá
 Si mai nainte de-a bea
 Ap'a ce Xantu se numea,
 Iar' de ceialalta parte
 Cumu fuge necagitu fôrte
 Troilu tineru nepatitu
 In ôste neprocopsitu
 Care mai de giosu fiindu
 Totusi prostesce gandindu
 A se bate au pornitu
 Cu Achilessulu vestitu
 Seracu tineru ticalosu
 Cade de susu din caru giosu
 Man'a tinera remane
 Iara acátiata 'n frene,
 Caii cu carulu grabescu
 Dupa elu ilu tereiescu,
 Dupa aceea privescu
 Cumu glóta mare grabesc
 A Troianiloru femei
 Cu ochii de lacremi grei,
 Si cu perulu pe spinare
 La biseric'a cea mare
 A lui Pallas catranita
 Spre densele flacarita
 Ducundu'i gertfa curata
 Iar' Dumnedieiti'a tóta
 Capulu la pamentu tienea
 Si gertfa nu o primea.
 Achilles asia prinsese
 Catu pe langa zidu trasese

Pe tristu Hectoru de trii ori
 Cu strigare pan' la nori
 Si candu trupulu mortu ilu dá
 Banii i se numerá
 Asia Eneas porni
 Fôrte tristu a glasui
 Indata catu au privitu
 A pretenului iubitu
 Trupulu mortu fara suflare,
 Pusu afara spre vendiare
 Si pe Priamu tremurandu
 In mani arme ne-avendu
 Si se vede si pe sine
 A fi mestecatu pré bine
 Intre printii cei grecesci
 Cete orientalesci,
 Pentesilea ragnesce
 Si glôte povatuesce,
 De amazone gatate,
 Si cu sageti intrarmate
 Sub gólele títisióre
 Aurita cingatória
 Că o vítéza avendu
 Cu barbati resboiu purtandu,
 Candu Eneas cu mirare
 Si cu giale fôrte mare
 Susu la aceste privesce
 Iata si Dido sosesc
 Dido slavít'a craiésa
 Si cu o forma frumósa
 Cu o tinera multime
 Cu frumósa tinerime,
 Că candu Dian'a pornesce
 Si la venatu se gatesce
 Multime nenumerata
 Dupa dens'a se arata
 Oreades denpreuna
 Dupa dens'a se aduna
 Intogma Dido pasiea
 Si inainte mergea
 Grige de lucru purtandu
 In tôte laturi umblandu
 Cumu lucrulu se lucra vede
 Mai pe urma venindu siede
 In biseric'a slavita
 Si mai nainte numita
 Susu in scaunu redicata
 De ostasi incungiurata
 Legi orasieniloru dandu
 Si loru lucrulu impartindu
 Atunci Eneas privesce
 Ca Anteus se ivesce
 Cu sergentu celu rategitu
 Cu Cloantus celu vestitu
 Si cu alti Troiani tipati
 Si de valuri aruncati
 Eneas se minunéza
 Si ilu prinde mare gróza
 Cu Achates denpreuna
 De o parte voia buna
 De alt'a avendu dorire
 Pentru poffit'a telnire
 Lucrulu inca tainnescu
 Si toti la densii gandescu
 Ce lucru póte se fia
 Din care parte se via?
 (Va urmá).

CONSEMNAREA

cartiloru donate bibliotecii asociatiunei transilvane de asesorulu consistoriale, protopopulu si parochulu Petru Badila:

- 1) Juris naturae larva de Anselm Desing Munich 1753. 1.
- 2) Dissertationes hist.-criticae in annales veteres Hunnorum, Avarorum et Hungarorum de George Pray Vienae 1774. 1.
- 3) Noulu Erotocritu de Ant. Panu, Sibiu 1837. 6.
- 4) Istori'a poporului romanu de Titu Liviu tradusa de I. Antonelli, Blasiu 1860. 3.
- 5) Temesian'a de? Bucuresci 1848. 1.
- 6) Historia Romanorum de Laurianu, Bucuresci 1846. 1.
- 7) Macroboetic'a de P. Vasiciu, Brasiovu 1844. 2.
- 8) Dietetic'a " " Bud'a 1831. 1.
- 9) Antropologi'a " " " 1830. 1.
- 10) Juridisch-polit. Characterbilder Hermanstadt 1868. 1.
- 11) Istori'a scurta a Romaniloru de Gavr. Lásló Popp, Sibiu 1848. 1.
- 12) Economi'a de campu, Bud'a 1806. 1.
- 13) Die Sprach et Nationalitätenfrage in Oesterreich, Wien 1850. 1.
- 14) Zur Frage über den Ursprung der Romänen et ihrer Sprache J. H. Schuller, Hermanstadt 1855. 1.
- 15) Rugamintea celoru 2 episcopi romani Lemeny si Moga 1842. 1.
- 16) Einige merkwürdige Volkssagen der Romänen J. H. Schuller, Hermannstadt 1857. 1.
- 17) Respondere descurcatore de Bojinc'a, Bud'a 1828. 2.
- 18) Istori'a universale de Teodoroviciu, Bud'a 1824. 1.
- 19) Caractere de Parisu Mumuleanu, Bucuresci 1825. 1.
- 20) Fabule de Cichindealu, Bud'a 1814. 1.
- 21) Biografii I. Munteanu, Urbea mare 1839. 1.
- 22) Elementa juris prudentiae naturalis Stephani Bano Claudiopoli 1836. 1.
- 23) Filosofi'a de Patuca, Bud'a 1829. 1.
- 24) Untersuchungen über die Romänen v. G. Rosa, Pest 1808. 1.
- 25) Anticele Romaniloru de Danu Bojinca, Bud'a 1852. 1.
- 26) Invetiatura despre gradin'a stupiloru Tomie, Bud'a 1823. 1.
- 27) Reflexiones de origine Valachorum, Pesta 1815. 1.
- 28) Gramatic'a romana de Diaconoviciu, Bud'a 1825. 1.
- 29) Versuch einer ung. Sprachlehre von J. Marton Wien 1817. 1.
- 30) Lexicon latino-hungarico-germanico J. Marton, Viennae 1818. 2.
- 31) Lexiconu rom.-latinu-ung.-nemtiescu, Bud'a 1825. 1.
- 32) Clemens walachische Sprachlehre, Hermannstadt 1823. 1.
- 33) Walachisch-deutsch. Wörterbuch Clemens, Hermannstadt 1823. 1.
- 34) Petru Maioru ortografi'a romana, Bud'a 1819. 1.
- 35) Alexi I. Gramatica daco-romana, Vien'a 1826. 1.
- 36) Gramatic'a romana germana, Brasiovu 1838. 1.
- 37) Eliadu gramatica romana 1828. 1.

Carti donate de d-lu Grigorie Mateiu, comerciant in Sibiu:

- 1) Basilii Faris taesaurus eruditionis scolasticae, Francofurt et Lipsiae 1749. 1.
- 2) Marcus Antonius Mureti presbiteri Icti et Civis romanus orationes Epistolo et Poemato. 1.
- 3) Iustinus explicatus sive Historio Philipico etc. Pompeii libri XI. IX. 1.
- 4) Marci Anci Luciani Pharasalia sive de bello civili libri X. 1.
- 5) Introductio in lectionem novi testamenti in qua quo ad rem Christianam historiam chronologiam geographiam varias antiquitatis tam sacras quam profanas. 1.
- 6) Instructio Fabulo regio Transilvaniae ex anno 1777. 1.
- 7) Breviarium Juris Transilvanici I. Epitome aprobatorum constitutionum. 1.
- 8) Commentatio Sucenta ad jus statuarium seu municipale saxonum ex anno 1749. 1. Sibiu in 11 Martiu 1878.

Carti cumperate pentru bibliotec'a asociatiunei transilvane.

- 1) Istorie bisericésca pre scurtu talmacita din grecesce in limb'a romanésca de Alexandru Génoglu, Bucuresci. 1845.
- 2) Obiceuirile Israilteniloru si ale Crestiniloru. Scriere talmacita din grecesce de Archimanu. Motrenulu Eufrosinu Poteca, Bucuresci, 1845.
- 3) Ale lui Iosifu Monachulu Vrienie, Cuvinte doue-dieci si doue, pentru purcederea pré sfantului Dh, talmacite din limb'a elinésca de mitropolitulu Ungro-Vlachiei, Kiriu Grigorie, Buzeu 1832.
- 4) Grigorie Nazianzinénulu, Cuventu pentru preotie, Bucuresci 1821.
- 5) A lui Fothie epistolie de obste, si doue cuvinte pentru purcederea pré-sfantului Dh, talmacita din limb'a elinésca de metropolitulu Ungro-Vlachei Kiriu Grigorie, Buzeu. 1832.
- 6) Rudimentu agricolu universalu, traducere de Ioanu Brezoianu, Bucuresci. 1850.
- 7) Gazet'a Teatrului nationalu, 1835. 1836.
- 8) Invetiatura pre scurtu pentru nunti, talmacita de mitropolitulu Ungro-Vlachiei. Kir Grigorie, Bucuresci. 1825: Bibliotecariulu.

BIBLIOGRAFIA.

In tipografi'a Römer & Kamner s'au tiparitu si se afla de vendiare urmatóriele carti:

Miron und Florica. Idylle in 5 Gesängen. Rumanisch von I. Negruzzi. Deutsch von Teochar Alexi. Originalform. Brasiovu. 1878. Pretiulu 40 cr.

Dictionariu magiario-romanu compusu de Georgie Baritiu, 8-vo mare, legatu usioru, 3 fl. 20 cr., legatu tiepanu 3 fl. 70 cr.